

**İKİ ROMAN, İKİ BAKIŞBİRSİYASİOLAY:
BİRGÜNTEKBAŞINAVEİZMİR'İNİÇİNDEADLI**

ROMANLARDA27MAYISIHTİLÂLİ

Tülin ARSEVEN*

Özet

“İki Roman, İki Bakış, Bir Siyasi Olay: Bir Gün Tek Başına ve İzmir'in İçinde” adlı romanlarda 27 Mayıs İhtilali. Romanın kurmaca dünyası gerçek dünyadan izler taşır, ancak kendine özgü yeni bir tasarıma sahiptir. Gerçek dünyada yaşanan pek çok sosyal ve siyasal olay romanın konusunu oluşturabilir. Kimi zaman aynı konu, birden çok yazar tarafından ele alınabilir. Her yazarın aynı konu üzerinde dünya görüşü, hayatı algılayış biçimi vb. Pek çok nedenden ötürü temas ettiği, ön plana çıkardığı unsurlar farklılık gösterir. 27 Mayıs ihtilali de yakın tarihimizin Türk siyasî yaşamını derinden etkileyen önemli bir olayı olması nedeniyle pek çok yazar tarafından işlenmiştir. Vedat Türkali ve Samim Kocagöz bu yazarlardan yalnızca ikisidir. Bu çalışmada Bir Gün Tek Başına ve İzmir'in İçinde adlı romanlar, 27 Mayıs İhtilali'ni konu edinmeleri ve aşağı yukarı aynı tarihlerde yazılıp okuyucu ile buluşmaları nedeniyle seçilmiştir.

Anahtar Sözcükler: 27 Mayıs, Vedat Türkali, Samim Kocagöz, roman

Giriş

Yakın tarihimizin en önemli siyasal olaylarından olan 27 Mayıs İhtilâli gerek bu olayı hazırlayan nedenler, gerek oluş biçimi gerekse sonuçları itibarıyla toplumun büyük bir kesiminde geniş yankılar uyandırmıştır. Bu önemli tarihî olay, yalnız o günü yaşayanların anılarında, tarih kitaplarının sayfalarında kalmayıp edebiyat dünyasında da yerini almıştır. Özellikle 1970 sonrası hikâye ve romanlarında bu konunun sıkça işlendiği görülür. Bu konuyu tema edinmiş yazarların olaya bakışında şüphesiz ki kendi dünya görüşlerinin, düşünce yapılarının, duygularının ve yaşam tecrübelerinin yeri büyüktür. Burada üzerinde durduğumuz nokta yazarların romanlarında bu siyasal olaya nasıl baktıkları, romanın kurmaca dünyası içinde tarihî gerçekleri nasıl yansıttıkları ve konuya bakış açılarıdır. Bu çalışmada 27 Mayıs İhtilâli'ni konu edinen Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* (1974) ve Samim Kocagöz'ün *İzmir'in İçinde* (1973) adlı romanları, içerik ve konuya bakış açısı noktasında değerlendirilecektir. *Bir Gün Tek Başına* ve *İzmir'in İçinde* adlı romanlar bir yıl ara ile yayımlanmışlardır. Her ikisinde de olay örgüsü ihtilâlden yaklaşık altı ay önce başlar ve 27 Mayıs'a kadar gelir. Ancak konuyu ele alış bakımından her iki romanda önemli farklar vardır.

Bir Gün Tek Başına, yıllar önce karıştığı öğrenci olayları sonunda gözaltına alınmış ve o sırada yediği iki tokat nedeniyle korkup sinmiş, düşüncelerini bir daha eyleme dökememiş, toplumla ve mevcut

düzenle bağdaşamamış Kenan'ın öyküsüdür. Son derece bencil, ürkek ve kuşkucu bir kişilik yapısına sahip olan Kenan, evlidir ve altı yedi yaşlarında bir kızı vardır. Kendisi gibi üniversitede tarih öğrenimi görmüş olan eşi Nermin kısa bir süre öğretmenlik yapmış ama kızlarının doğumu üzerine- biraz da Kenan'ın isteğiyle- görevinden ayrılmıştır. Kenan'ın huysuz ve bencil karakter yapısı karşısında Nermin, kendini evine, kocasına ve kızına adanmış ideal bir eş görünümündedir. İyi bir eş, sağlıklı bir çocuk, geçimini sağladığı kitapçı dükkanıyla ilk bakışta Kenan'ın düzgün ve iyi bir aile yaşamı var gibi görünmektedir. Oysa Kenan, toplumsal olayların, siyasal yapının kargaşasını içinde duymakta, günden güne huysuzlaşmakta ve yıllar önce polis karakolunda yediği tokatların verdiği korkuyla kendini bastırılmış görmektedir. Yaşamdan, siyasal ve sosyal düzenden şikâyetçidir, ama bunu değiştirmek için bir gayreti olmadığı gibi bunların değişeceğine inancı da yoktur. Bu ruh hâli içinde bütün öfkesini karısına yöneltir. Bu arada tanıştığı üniversite öğrencisi Günsel, düşünceleri, dinamizmi ve olaylar karşısındaki cesur tavrı ile Kenan'ı etkiler. Kenan'ı Günsel'e iten bir başka önemli unsur da bu genç kızın aile ve arkadaş çevresidir. Günsel'in ağabeyi, ağabeyinin "Baba" lakabıyla anılan arkadaşı, işçiler ve üniversite öğrencileri Kenan'ın düşünce ve duygu dünyasını alt üst ederler. Kenan âşık olduğu Günsel ile evlenebilmek için Nermin'den boşanmak ister. Kenan'ın Nermin'den ayrılmak istemesinin bir başka nedeni de Nermin'in mevcut düzenin bir parçası olması, kişisel çıkarlarını gözetererek Kenan'ın haberi olmadan Vatan Cephesi'ne kaydolmasıdır. Boşanmış anne babanın çocuğu olan ve babasından kendisini ayırdığını düşündüğü için annesine karşı hep öfke duyan Nermin, kendi kızına babasızlık duygusunu yaşatmak istemediğinden Kenan'ın boşanma isteğine karşı koyar. Yaratılışça zaten cesur olmayan Kenan, Nermin ve Günsel arasında bocalar ve Nermin'den ayrılamaz. Nermin'in ikinci çocuğuna hamile oluşu da Kenan'ın zaten bozuk olan iç dünyasını iyice karıştırır. Bu arada ülkedeki siyasal karışıklıklar da gittikçe artmaktadır. Kenan'ın polis olduğuna ilişkin çıkan asılsız bir iddia sonucu Günsel –Kenan'dan bir bebek beklediği hâlde- onu terk eder. İçinden çıkamadığı bu karışık durum karşısında iyice bunalıp kendini yitiren Kenan, bir akşam eve geldiğinde Nermin'i ve kızı Zeynep'i döver. Bu olay üzerine Nermin, ayrılma konusunda Kenan'a direnmenin anlamsızlığını görerek evi terk eder. Kendi ruh dünyasının dehlizleri içinde kaybolan Kenan, her iki kadın tarafından da terk edilince yalnız kalır. Ülkenin durumu da son derece karışıktır. Kenan, 26 Mayıs gecesi intihar eder. Olay örgüsü Kenan'ın intiharı ile son bulur.

Bir Gün Tek Başına'da 27 Mayıs ihtilâlinin söz edilmez, ama ihtilâli hazırlayan nedenler ile bu önemli olay öncesi yaşanan sosyal ve siyasal olaylar anlatılır. Kenan, hem toplum hem de aile yaşamı içindeki olumsuzluklar karşısında kurtuluşu intiharda bulur. Roman, devrin siyasal ve sosyal koşullarını, Menderes Hükümeti'nin olumsuz politikalarını ayrıntılı biçimde anlatma yoluna gitmez; olaylara Günsel ve arkadaşları aracılığıyla üniversite gençliği ve işçi kanadından yaklaşır ve 27 Mayıs olayını tartışır. Kenan'ın arkadaşı Rasim de kişilik özellikleri (uyanıklığı, çıkarıcılığı, Demokrat Parti içinden bazı kişilerle yakınlığı ve bu yakınlığı kendi ticarî ilişkilerinde kullanıp haksız kazanç sağlaması vb.) ve ticarî ilişkileri nedeniyle toplumun ve hükümetin kara yüzünü temsil eder. Romanda Günsel, Kenan'a siyasal düzen karşısında direnişin, Rasim ise zengin ve rahat bir yaşamın yolunu gösterir. Kenan, gönlü ile Günsel'den ve arkadaşlarından yana iken, bencilliği, korkuları ve yaşam tarzı ile Rasim'e bağlıdır. Tam anlamıyla iki taraftan birini seçemediği için de bir ikilem içindedir. Bu ikilemde Günsel kaybeden taraf olur. Çünkü Kenan, olaylar ve hayat karşısında direnç gösteremez ve intiharı seçer.

Bir Gün Tek Başına, 26 Mayıs günü Kenan'ın mezarına defnedilmesi ile son bulur. İhtilâl ve sonrasına ilişkin hiçbir bilgi verilmez. Burada yazar, okuyucudan 27 Mayıs'ta bir ihtilâlin gerçekleştiği bilgisinden hareketle Kenan'ın yaşamının, kişilik özelliklerinin ve intiharının bir sorgusunu yapmasını ve aynı zamanda devrin siyasal koşulları karşısında aydınların çıkmazlarının ne sonuçlara varabileceğini tartışmasını bekler.

İzmir'in İçinde ise gerek şahıs kadrosu gerek olay örgüsü gerekse 27 Mayıs İhtilâli'ne bakış açısıyla *Bir Gün Tek Başına*'dan oldukça farklı bir çizgiye sahiptir. Bu romanda olaylar iyi eğitim almış, iyi yetiştirilmiş aynı zamanda iyi bir tenisçi olan Emre adında bir genç ile onun nişanlısı olan Gülseren'in ailesi etrafında gelişir. Emre, üniversiteyi bitirmiş, askerliğini yapmış, İzmir'in büyük şirketlerinden

birinde çalışan akıllı ve dürüst bir gençtir. Çalıştığı şirketin sahibinin kızı olan Gülseren ile arkadaşlık etmekte ama onunla evlenip evlenmeme konusunda karar verememektedir. Emre her ne kadar kararsızlık içinde olsa da Gülseren'in yaptığı baskıya dayanamaz ve ailesinden de bu genç kız için olumlu değerlendirmeler alınca nişanlanır. Nişanın ardından Gülseren'in babası ve amcası, Emre ile oğulları Uğur'un birlikte yönetecekleri bir plastik fabrikası kurmak isterler. Bu fabrikanın kurulmasıyla ilgili her türlü işi de bu iki gence yüklerler. Böylece hem mirasyedi görünümü çizip ailenin işlerini devralma konusunda isteksiz olan Uğur'u iş dünyası içine çeker hem de damat adayı Emre'yi -bir fabrikanın sorumluluğunu vererek- ailenin işlerine ortak ederler. Tüm bunlara karşın Emre, Gülseren'in amcası Hidayet Koryürek'in kendisinden hoşlanmadığı, yeğenini ondan kıskandığı düşüncesindedir. Bu nedenle de tedirginlik duymaktadır.¹ Bu arada bir zamanlar Koryüreklerin evinde çalışan, evlendikten sonra ailenin yanından ayrılan Zehra'nın eşinin hastalandığı öğrenilir. Çok sevdiği Zehra'nın yoksulluk içindeki yaşamı Gülseren'i üzer. Zehra'ya maddi yardım sağlamak amacıyla küçük bir iş yeri açılır. Daha önce Koryüreklerin şirketinde çalışmış olan Sulhi Bey ile Zehra'nın eşi ortak edilir. Böylece Zehra'ya ve ailesine sürekli bir gelir kaynağı sağlanmış olur. Hidayet Koryürek, Emre ile Gülseren'den İstanbul'a gidip Zehra'nın bir hastanede tedavi görmekte olan eşini ziyaret etmelerini, ona maddi yardımda bulunmalarını ve açılacak olan işyeri ile ilgili evrakları imzalatmalarını ister. Emre ve Gülseren bu isteği gerçekleştirirler. Emre iyi bir tenis oyuncusudur ve turnuvalarda birinci olur. Bu, Emre'nin adının gazetelerde yer almasını, iyi bir sporcu olarak belli bir şöhret kazanmasını sağlar. 1960 yılının Nisan- Mayıs ayları, Emre ile Gülseren için düğün hazırlıklarının yapılmasıyla, bir yandan da plastik fabrikasının kurulmasıyla geçer. Emre'nin ablasının eşi bir subaydır ve Ankara'da görev yapmaktadır. Kısa bir süre için geçici görevle İzmir'e gelir. Emre'nin eniştesi 27 Mayıs İhtilâli'ni hazırlayan subaylardandır ve İzmir'e görevli olarak gelişinin altında bu neden yatmaktadır. 27 Mayıs İhtilâli olur ve ihtilâl sonrası Hidayet Koryürek ve Emre, Sıkıyönetim Komutanlığınca tutuklanır. Emre'nin tutuklanma nedeni Zehra'nın eşi için açılan işyerinin evraklarının sahte olması ve bu işyerinin yurt dışından getirttiği malları karaborsa olarak satmasıdır. Tenis şampiyonu olduğu için basın, Emre hakkındaki bu suçlamalara fazlasıyla yer verir. Dürüst bir babanın oğlu olup bu tür yanlış işlerde yer almayı aklından bile geçirmeyen Emre, başına gelen bu olayın Hidayet Koryürek'in isteği ile İstanbul'a gidip imzalandığı evraklardan kaynaklandığını öğrendiğinde öfkelenir. Hidayet Koryürek'e güvenip aracılık yaptığı evrakları incelemeyi için kendine kızar. Gerçek anlaşılıp Emre serbest bırakılır.

İzmir'in İçinde adlı romanda Gülseren'in işadamları olan babası ve amcası aracılığıyla iş çevreleri ve bunların Demokrat Parti ile ilişkisi üzerinde yoğun olarak durulur. Ancak iki kardeş olan Hidayet Koryürek ve Hamdi Koryürek arasında iş ahlâkı, yaşam tarzı ve dünya görüşü açısından ciddi ayrılıklar vardır. Aynı şirkette aynı işi yapan bu iki kardeş, şirketin farklı bölümlerindeki işleri yürütürler. Hamdi Koryürek daha sade, gösterişten uzak, mazbut bir yaşam sürer; evlidir ve iki çocuğu vardır; yurt dışı gezilerinden hoşlanmaz, onun için memleketinden daha iyi bir yer yoktur. Hidayet Koryürek ise bekârdır, yılda birkaç kez yurt dışına gider, orada görüştüğü hanım arkadaşları vardır, evliliğe ve çocuk sahibi olmaya sıcak bakmaz, yabancı dil bilmektedir ve hükümet ile ilişkilerin iyi tutulmasını işlerin yürümesi açısından bir zorunluluk sayar. 27 Mayıs İhtilâli'nin ardından iş çevreleri ve bunların yaptığı işler incelendiğinde Hamdi Koryürek'in hiçbir hileli işe girmediği, Hidayet Koryürek'in ise karaborsacılık yaptığı görülür. Romanda yazar, Hidayet Koryürek'in içten pazarlıklı, kendisiyle ve çevresiyle olan problemlerini çözememiş, çıkarları doğrultusunda hareket eden kişiliğinin karşısına emekli bir albay (Albay Nazif Tınaztepe) olan Emre'nin babasını çıkarır. Albay, Kurtuluş Savaşı gazilerindedir. Kurtuluş Savaşı sırasında -asıl görevi masa başında düşman birliklerine karşı taktik geliştirmek olduğu hâlde- Tınaztepe'de savaşan bölüğün başına geçip düşmana süngü hücumu ile karşı koymaktan çekinmemiştir. Bu hücum anında sağ elinin parmakları kesilir. Albay Nazif Tınaztepe dürüst, vatansever, ülkesini ve sorunlarını düşünen emekli bir askerdir. Sürekli anılarına dönmekte; ülkenin o günü ile Kurtuluş Savaşı yıllarındaki durumu arasında karşılaştırma yapmakta; bu günlere nasıl geldiğini tartışmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve siyasal durum karşısında kurtuluşu ihtilâlde görmektedir. 1960 yılı Mayıs ayının sonlarına doğru bir gün Albay Tınaztepe, eşi Hediye Hanımdan dikiş makinesinin yağını getirmesini ister. Amacı beylik silahını yağlamaktır. Eşine şaka yaparak durumun ciddiyet kazandığını, silahının elinin altında hazır olmasının iyi olacağını söyler (342).

Albay Nazif Tınaztepe'nin anılarını okuyan Hidayet Koryürek, hem bunlardan etkilenmekte hem de içsel bir rahatsızlık duymaktadır. Ülkenin siyasal durumunun yavaş yavaş ihtilâle gitmekte olduğunu fark edip yurt dışına kaçmayı düşünmektedir. Ancak yurt dışına gidmeden ihtilâl olur.

Her iki romanda da Menderes ve hükümetinin yaptığı uygulamalara ilişkin eleştiriler söz konusudur. Bazen bu eleştirilerin ortaklık gösterdiği bazen de her iki romanda çok farklı konuların gündeme getirildiği görülür. Bu konulara kısaca göz attığımızda aşağıdaki ana başlıklar ortaya çıkar.

27 Mayıs Öncesi Siyasî Ortama Genel Bir Bakış

Bir Gün Tek Başına'da 27 Mayıs öncesi genel durum çizilirken ülke gündemini belirleyen olaylar ayrıntıya girmeden ana başlıklar hâlinde verilir. Öncelikle 1960 yılının ilk aylarından söz edilir. Burada halkın Menderes'e duyduğu sevgi ve İnönü'nün siyasal gündemi karıştırıp halkı kışkırttığı görüşü ironik bir dille işlenir:

“Hey yavrum, kim getirdi seni bu ülkeye 1960 yılı?...Akıllılar mı, akılsızlar mı? Umutlular mı, umutsuzlar mı?.....soyulanlar mı?Kutsal Regaip Kandili yılbaşına rastladığından beri battık. Pavyonlar, kulüpler hepsi içerde o gece...Yedi bin lastik işçisi de açıkta...Gidin de sizi Saidi Nursi Efendiniz kurtarsın...Özel otosu ile Ankara'da kiraladığı evine girerken toplan bir sürü piç kapı önüne, yuhala sen kutsal adamcağızı!...Hepsi Sağır'ın başının altından çıkıyor...Belli ki seçimler yakın...Mucize yarattık diyor, başka şey demiyor ilk Müslüman başbakan...Köylüler de tutup altın mala ve pulluk armağan ettiler...Sayın Konyalılar, bütün zorluklar yenildi...Rahat durmuyor ki Sağır...Adana'da bir gövde gösterisi...Demirgırsın, Halksın, üçü ağır on yaralı...İstanbul'da gericiliğe karşı yürüyüşe geçecekmiş bir avuç hergele...” (179).

Böylece CHP ve DP kanatlarından birini savunan kişilerin aynı gündem üzerindeki görüşleri sanki karşılıklı konuşuyormuşçasına peş peşe sıralanır:

“Meriç, Ergene, Tunca dört metre birden yükselmiş. Sel gidiyor Trakya'da...Üçü de zehirlenmiş işçilerin...Bilgisizlik!...Kalorifer bölümünde yatmış eşek herifler. Rektör olarak son kertede üzgünüm olaylardan. Ben çağırmadım polisi. Üniversiteye hiçbir zaman polis giremez...E, ne olacak şimdi? Bakan “girer” diyor...Giremez...Girer...Giremez...Girer...Efendim girer de, polis giysileriyle girerse ayıp olur...Yakışık almaz...Kılık değiştirir...Doçent olur girer, profesör girer...” (180-181)

ülke gündemini belirleyen hemen her konu, toplumun hemen her kesiminden insanın bakış açısıyla kısa cümlelerle aktarılır. Halkın içinde bulunduğu kutuplaşma ve gelişen olaylara sadece iki açıdan bakıldığı düşüncesi bu cümlelerle ortaya konulur. Ülkenin dört bir yanında karışıklıklar olduğu, Uşak, Adana ve Konya'da olaylar çıktığı söylenir (241). Romanda bu olaylardan, bunların nedenlerinden ve sonuçlarından ayrıntılı biçimde söz edilmez. Bu noktada Vedat Türkali, 27 Mayıs öncesi yaşanan olayları tek tek derinlemesine irdeleyen, bunlar karşısındaki düşüncelerini aktaran bir tavır sergilemez. Yazar, bütün bu olaylardan söz ederek ülkedeki karışık ortamı gözler önüne serer.

Özellikle 1960 Nisan'ında yaşanan olaylar ve ülkenin karışıklığı yansıtılır. Nisan ayında ülkenin iyiden iyiye sallantıda olduğu bilgisi verilir. Muhalefetin, parlamentodan çoktan taşıp yığınlara ulaştığı, milletin “halkçı” ve “demokrat” olarak ikiye ayrıldığı, Demokrat Parti'nin baskıyı artırdığı –hatta CHP milyoneri Vehbi Koç'un bile kırk yıllık partisinden ayrılmak zorunda kaldığı-, her yanı partizanlığın sardığı, Kayseri Yeşilhisar'da vilayete zorla girdikleri gerekçesiyle CHP'lilerin üzerine ateş açıldığı, İnönü'nün Kayseri'ye girmesinin dirençle karşılandığı ve buna bağlı olarak Kayseri İl Kongresi'nin yasaklandığı dile getirilir. Ardından ordunun da için için kaynadığı ve fısıltı gazetesinin çalışmaya başladığı; Menderes'in muhalefeti zorbalık yoluna sapmakla suçlayıp dünyayı başlarına yıkacağını

söylediği; İnönü'nün ise iktidar için "Gideceksiniz" ifadesini kullandığı söylenir ve bu yolla ülkenin içinde bulunduğu çalkantılı dönem anlatılır (405-406).

Demokrat Parti grubunun 12 Nisan (1960)'daki toplantısında CHP hakkında Meclis Tahkikat Komisyonu açılması kararını alması, aynı günlerde gazetelerde Menderes'in Moskova'ya gideceği haberlerinin yer alması, 16 Nisan (1960)'da CHP'nin Menderes'i yüce divana verme önerisi ve tüm bunların doğurduğu sıkıntı ve huzursuzluk bir arada ele alınır (433). Tahkikat Komisyonuna olağanüstü yetkiler veren tasarının yasalaştırılmasının doğuracağı olumsuzluklara değinilir. Bu komisyonun, hükümetin keyfi hareketlerini; basın organları, milletvekilleri ve devlet adamları üzerindeki baskılarını artıracak endişesi gündeme getirilir (450).

Bir Gün Tek Başına'da Günsel ve çevresinin fikirlerine değer verdiği bir kişi olan "Baba" tipi ile Kenan arasında geçen konuşma ilginç ve kayda değer bir özellik gösterir. "Baba", Kenan'a ülkenin gidişi hakkında ne düşündüğünü sorar. Bu soru karşısında Kenan, "İyiye gitmiyorlar sanırım, belki yeni seçimlerde bir şeyler olur." der, ardından da "Baba"nın düşüncelerini, yargılarını öğrenmek ister. Bunun üzerine "Baba" ülkede kimsenin yargısının önemli olmadığını söyleyip "Bizim yargılarımız, ülkeyi hep aştı. Bekleyelim, bir kez de ülke yargılarımızı aşsın," der (114). Bu sözler, Kenan'ı ülkenin durumu üzerinde düşünmeye zorlar. Romanda DP hükümetinin eleştirilen bir başka yönünü gayri menkul satışlarındaki usulsüzlükler oluşturur. Yazar, bu konuyu gündeme taşırken, Nermin'in annesi Melahat Hanıma ait bir arazinin kamulaştırılması olayını kullanır. Melahat Hanımın Alemdağ yöresinde kamulaştırılmış bir arazisi vardır, ancak bu arazinin bedeli bir türlü devlet tarafından ödenmemektedir. Biçilen bedel başlangıçta elli bin liradır. Melahat Hanım bu miktara razı olur, ancak para bir türlü ödenmez. Rasim'in tanıdığı, asıl mesleği avukatlık olan bir milletvekili, bu arazinin işlemleri ile ilgilenir, öncelikle bedeli yüz doksan bin liraya çıkarır. Bu paranın elli bini işi yapanlara, yirmi beş bini avukata ücret olarak ödenecektir. Melahat Hanımın eline ise yüz on beş bin lira geçecektir. Bu hesabı duyduğunda Kenan, elli bin liralık arsanın ederinin yüz doksan bin liraya nasıl çıktığını sorar. Romanda DP yanlısı bir iş adamı olarak yerini alan Rasim önce, toprağın gerçek değerinin bu olduğunu söyler, ardından "Hem orasına karışma, her işin yolu var. Sana mı öğretilim bir de ?..." der (139). Böylece yazar, DP hükümetinin en çok eleştiri aldığı konulardan birine değinmiş olur. DP'nin eleştirilen bir başka yönü de döviz kaçakçılığı meselesidir. Yazar, arsa alım satımlarındaki spekülasyonlara Melahat Hanım aracılığıyla değinirken, döviz konusunu da Rasim ile gündeme getirir. Rasim, Kenan ile işleri hakkında konuşurken bir miktar dövize ihtiyacı olduğunu söyler. Kenan'ın ülkede döviz darboğazı olduğunu söylemesi üzerine "İsterlerse öyle bir bulurlar ki...Aklın ermez senin." der ve DP'nin bu konudaki tavrını ortaya koyar (75).

DP'nin bir başka eleştirildiği nokta, basın yayın organlarına konulan sansürdür. Gazetelerin kapatılması; buna bir tepki olarak birçok İstanbul gazetesinin boş sayfalar, beyaz sütunlarla çıkması; Amerikan basınında Türk basın rejimini eleştiren yayınların yer alması; muhalefetin bu durumu eleştirmesi romanda değinilen, ancak belli kişiler etrafında gündeme getirilip tartışılmayan konulardır (151). Yazar, basına uygulanan sansürden sadece söz etmekle yetinmiştir.

Bir Gün Tek Başına'da ülkenin 27 Mayıs İhtilâli öncesindeki durumu ile Osmanlı Devletinin son zamanları arasında bir benzerlik ilgisi kurulur. Bu yaklaşım, en çok "Baba"da görülür. "Baba", Kenan ile Günsel'e şöyle der:

"_Yeni bütçe dolayısıyla istatistikleri karıştırıyorum bu günlerde. Sayılara bakıyorum. Tıpkı Osmanlı'nın son günleri...Sığınmışlar düvel-i muazzamaya. Ağzının içine, eline bakıyorlar. Süründürmeye bayılıyor onlar da... Ne ondurur, ne güldürürler. Yüz yıla yakın var ki, ülkede dönemselleşti bu. Tam böyle anlarda, birilerinin ayranı kabarır. Duman ederler ortalığı... Vatan, millet derken bir bakarsınız eski hırsızlar yine yerlerini almışlar. Bir tür oyun. Tefeci-bezirgân, finans-kapital ortaklığının indi bindi oyunu." (115)

Tıpkı Kenan gibi “Baba” da siyasal arenada yaşananları birilerinin çıkarları doğrultusunda oynanan bir oyun olarak niteler. *Bir Gün Tek Başına*, toplumdaki huzursuzluğa ve karışıklığa dikkat çekerken temel sorunu aydınlatıcı tavrı noktasında aramaktadır.

İzmir’in İçinde adlı romanda 27 Mayıs İhtilâli, Kurtuluş Savaşı ile ilişkilendirilir. Yazar, emekli Albay Nazif Tınaztepe ve damadı Yarbay Sabri Tezer aracılığıyla asker kanadın tavrını ve düşüncelerini vermeyi hedefler. Nazif Tınaztepe’yi, İzmir’in varlıklı ve sanayici bir ailesi ile çocuklarının nişanlanması yoluyla bir araya getirir. Tınaztepe ailesi ile Koryürekler, toplumun iki farklı kesimini (asker ve iş çevreleri) simgelerler. Her iki kesimin mevcut düzene, siyasal gidişe bakışı farklıdır. Şirketin dış ticaretini ve döviz işlerini yöneten Hidayet Koryürek döviz ayrımları, ithal-ihraç zorlukları, Millî Koruma Yasaları, iktidarın tutarsızlığı ve politik durumun karışıklığı nedeniyle yurt dışına çıkamamaktan şikâyet eder (16). Buna karşılık Emre ve ailesi ticarete yapılan illegal işlerden, bakanların kendi çıkarları doğrultusunda bakanlar kurulunda aldıkları kararlardan üzülen söz eder. Emre, dış ticarete hükümetin döviz yok diye iş çevrelerine baskı yaptığını, buna karşın Hamdi ve Hidayet Koryürek kardeşlerin şirketinin işlerinin Ankara’daki bir elemanları sayesinde kolayca yürüdüğünü söyler. Eleştiri konusu yapılan bir başka olay da bakanların özellikle de Dış İşleri Bakanının ülkenin itibarını sarsacak yönde olumsuz işler yapmasıdır. Bu konuda Emre ile Albay Tınaztepe arasında şu konuşma geçer:

“...Damadınız yarbaydan duydum: Dışişleri bakanımızın yabancı ülkelerde adı, Bay Yüzde On!

Ne demekmiş o? Anlayamadım?

Türkiye’ye girecek her sermayeden, yatırımdan, yüzde on almak demek oluyor...”
(126)

Onurlu bir asker olan, vatani düşman işgalinden kurtarmak için savaşan Albay Tınaztepe, ülkesinin Dışişleri Bakanlığı makamının itibarının yabancı ülkeler nezdinde böylesine anılması karşısında büyük üzüntü duyar. Gerçekte Hidayet ve Hamdi Koryürek kardeşler de iktidarın uygulamalarını onaylamazlar, ama DP’ye de zorunlu olarak maddî yardım sağlarlar. İnönü yanlısı olan Hamdi Koryürek, Adnan Menderes’in Meclis’te yaptığı bir konuşmadan hareketle gidişin iyi olmadığı yorumunu yaparken, Hidayet Koryürek, Adnan Menderes’in konuşmalarını “deli saçmaları” olarak niteler. İki kardeşin bu değerlendirmelerinin yanında bir de Hamdi Koryürek’in eşi Ahter Hanım’ın iktidara bakış açısı vardır. Ahter Hanım, koyu DP yanlısı bir tutum sergiler ve Menderes’in karşısında, bu devlet adamını iktidardan indirecek bir siyasetçi olmadığı düşüncesindedir (46).

DP’nin tüccarlardan, şirketlerden, iş adamlarından parti için yardım toplaması ve bunu yaparken de bankalar aracılığıyla baskı uygulaması, sıkı pazarlıklar yapılması romanda eleştirilir. Hidayet Koryürek, zoraki yaptığı bu yardımla ilgili düşüncelerini şöyle aktarır: “Hükümet haraç alırsa, vergidir deyip, başımın gözümün sadakasındır deyip vereceksin!...Bu partinin yaptığı, düpedüz kepezelik, soygunculuktur!” Emre’nin zorla alamayacaklarını, bu nedenle de parayı vermemelerini söylemesi üzerine Hidayet Koryürek

“Ne sandın ya Emre? Orman kanunu yürürlükte! İşimizi, bizi yıkarlar...Ne diyorsun sen? Hele şu sıra...Ne lisans alabilirsin, ne de döviz...İnsanlar, itiraf edelim, biraz da köpeklerle benzerler: Küçük köpekler, büyük köpeklerden korkar. Cesur, haklı, küçük köpeklerin büyük köpeklerle havlaması anlamsızdır! Küçük köpekler, sadece büyük köpeklerin görmediği kemikleri kemirmek zorundadır. Ama küçükler oyun oynamasını da bilirler...Görürüz...”

diyerek söz konusu parayı işlerinin bozulacağı korkusuyla, istemeden verdiğini belirtir (88-89).

DP hükümetinin uygulamalarını onaylamayan, ancak bu konuda da herhangi bir girişimde bulunmayan bu iş adamlarına karşın Albay Nazif Tınaztepe, ülkenin durumundan duyduğu rahatsızlığı dile getirmekten çekinmez. Albay Tınaztepe'ye göre ülkenin o günkü durumunun tek bir nedeni vardır, o da ulusça disiplinli olmamaktır (58). Albay Tınaztepe'nin sert bir dille eleştirdiği bir başka konuyu ise Vatan Cephesi'ne halkın zorla kaydedilmesi, kaydedilen kişilerin isimlerinin gazetelerde yayımlanması oluşturur (63). Albay, Vatan Cephesi'ne İttihaklar konusuyla yakın tarihimizin bir başka devlet adamı ve hükümeti arasında bir ilgi kurar ve Damat Ferit Hükümeti bir yana tarihimizde böylesine kötü politika yapan bir hükümet olmamıştır, diyerek bu politikanın DP hükümetinin ayağına dolanacağı yorumunu yapar. Ardından da sert bir yaklaşımla Adnan Menderes'i İttihatçı Celal Beyin (Celal Bayar) maşası olmakla itham ederek,

“O, büyük komitacı, İttihatçı Celâl Bey'in maşası. Mustafa Kemal Paşa, bütün İttihatçıların elebaşlarını temizledi, canlarına ot tıkadı. Şerlerinden memleketi kurtardı. Bu Celâl, nasıl paçayı kurtardı anlayamadım. Ta baştan dümen kırıp (sureti haktan) görünerek Kemal Paşa'ya sığınmış göründü. Onun itimadını kazandı; hem de başbakanı olmasına! Atatürk'ün ölümünden on beş yıl sonra komitacılığını (!) ilan etti. Bir cumhurbaşkanı 'ben komitacıyım!' derse, memleketin, ulusun hali böyle olur işte...” (100-101)

sözleriyle eleştirilerini sadece Menderes'e değil, dönemin cumhurbaşkanına da yöneltir.

İzmir'in bu birbirinden tamamen farklı Tınaztepe ve Koryürek ailelerinin neredeyse tek ortak özellikleri Atatürk'e duydukları hayranlıktır. Hidayet Koryürek de Albay Tınaztepe de Atatürk'e hayrandır. Ancak Hidayet Koryürek'in bu hayranlığının altında biraz da pişmanlık yatar. O, 1920 yılının baharını kaçırılmış büyük bir fırsat olarak niteler. 1920 yılında Paris'te kalmak yerine Ankara'ya giderek Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer alıp ona bir şekilde yardım edebilmek fırsatını kaçırmış olduğunu düşünür. Çünkü Hidayet Koryürek'e göre Mustafa Kemal Paşa'nın yalnız ordusu vardır, yönetici bir kadrosu ise yoktur (22-23). Hidayet Koryürek, Atatürkçü bir genç olan Emre'ye *Büyük Nutuk*'tan nasıl bir sonuç çıkardığını sorar. Emre'ye göre de Atatürk'ün halkı ve ordusu bir yana, yönetici kadrosu yoktur. Sadece ona inanan, onun emirlerini yerine getiren birkaç komutanı, birkaç sivil yardımcısı vardır. Bunların da bazıları onu savaş sırasında ya da savaştan sonra yalnız bırakmıştır. Mustafa Kemal Paşa, kendi deyişiyle “sine-i millette” tek başınadır, onu büsbütün yücelten de budur. Emre babasının bu konudaki *“Kadro Mustafa Kemal Paşa'nın ta kendisiydi!”* görüşünü de aktarır (26).

İzmir'in İçinde adlı romanda, *Bir Gün Tek Başına*'dan farklı olarak, ihtilâl sonrası yaşanan olaylar, toplumsal değişim, siyasal gündem ele alınır. Burada roman boyunca birçok kez değişik roman kişilerinin ağzından ihtilâl yapılsa bile halkın buna karşı çıkabileceği tezi ve sonrasında ülke yönetiminin ne olacağı sorusu gündeme getirilmiştir. Romanın altıncı ve son bölümü 27 Mayıs sonrasını anlatır. Sanıldığı gibi halk, orduya karşı çıkmaz. Halkın büyük bölümünü bir sevinç ve heyecan dalgası sarmıştır. Ancak bu sevinç ve heyecanı duymayanlar da vardır. Bunlardan bazıları bu dalgalanmalara katılmazken kimi de katılıyor görünmeyi seçmiştir. Millî Birlik hükümetinin kurulmasının ardından Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde sivillerin yaptığı yolsuzlukları bilenler, yöneticileri uyarmaya başlar. Bu tür yolsuzluk ihbarlarını değerlendiren komisyonlar kurulur (378).

Aydın-Halk Uyuşmazlığı Noktasında 27 Mayıs

Vedat Türkali, 27 Mayıs'a aydın-halk uyuşmazlığı açısından yaklaşır. Bu nedenle de *Bir Gün Tek Başına*'nın şahıs kadrosunu aydınlar, üniversite öğrencileri ve işçiler oluşturur. Yazar, üniversite gençliği ile işçilerin tutumunu ortaya koyarken aynı zamanda aydın-halk uyuşmazlığının da altını çizer. Kenan, bir yandan işçi- aydın ayırımına karşı çıkar öte yandan *“Gel de bozulma bu işçi, aydın*

ayrımına...İşçiymiş...Benim de kafam çalışıyor, okuduk bunca yıl. Bilinç sınıftan daha mı az önemli?...bilinci sınıftan ayırmaya mı kalkıyorsun?...Peki ne oldu o okudukların?...Amaaan!...Günsel'den ayrılıp da eve girdin mi birer ikişer ortaya çıkan, depreşen kuruntular, korkular, kuşkular hangi bilincinden geliyor?" (407) diyerek bir özeleştiri yapar.

Kenan kendini işçi sınıfının yanında görür, oysa işçinin ona yaklaşımı farklıdır. İstanbul'un Kazlıçeşme semtinde daha önce hiç gitmediği, son derece mütevazı küçük bir lokantada yeni tanıştığı, siyasal görüşleri birbirinden farklı olan bir grup işçi ile yemek yer. Yemek sırasında konu, siyasete ve partilere gelir. İşçiler, konuşmalarından ve dış görünüşünden Kenan'ın taraf olduğu siyasal partiyi anlamaya çalışırlar. Hatta hangi partiyi desteklediğini de açıkça sorarlar. Kenan, bu soru karşısında "Hiçbirini tutmam"... "Hiçbir partiden değilim. Sizden yanayım ben. Çalışan namuslu fakir fukaradan yanayım, işçilerden yanayım." yanıtını verir. Kenan'ın işçilerle yaptığı bu sohbet sırasındaki duyguları romanda şöyle dile getirilir:

"İnandılar mı?Asıl önemlisi anladılar mı?...Kırık dökük bir 'sağol' dedi Cemal. Yine bir suskunluk çöküverdi. Kenan birden yapayalnız buldu kendini. İşte işçiler. Kendilerinden yana olduğun işçiler. Burun burunasın, buyur anlat derdini. Çok da ileri gitmek yok. Gittik bile...Kenan birden toparlandı, kadehi kaldırdı gülerek:

– Boş verin particiliği, dedi. Neşemize bakalım." (290)

Bu arada bir aydın olarak kendini halktan, işçilerden yana sayan Kenan'ın aldanmışlığının, yalnızlığının ve derdini anlatmada karşılaştığı zorluğun altı çizilir. Gerçekte Kenan'ın işçilere ve halka bakışında romantik bir yön de vardır. Günsel ile yaptığı bir konuşmada "Fransız işçisi Balzac okumuş. Sözgelisi...Tarih koşulları çok ayrı, biliyorum. Nasıl anlatayım?...Güçlü olsunlar, gerçekleri her yanıyla görsünler istiyorum. Bir savaş nasıl kazanılır başka türlü?..." der. Onun bu sözleri olaylara daha gerçekçi bir biçimde yaklaşan, işçileri ve halkı Kenan'a göre daha iyi tanıyan Günsel'i sinirlendirir. Günsel, Kenan'a "Devrimi edebiyatın sınırları içinde düşünüyorsunuz da ondan,...Fransız devrimini yapanlar, 17 devrimini, Çin devrimini yapanlar da bu Balzac okumayanlar!...Ola ki hiç okumayanlar." yanıtını verir (124). Ardından da halkın "harfleri bir kez vurdurmaya başlamasıyla" gerçeği anlayacağını belirtir. Günsel'e göre az sayıdaki kişinin görmesi yeterli değildir, gerçeği yığınların kavraması gereklidir (125).

Bir Gün Tek Başına'da aydın-halk ilişkisini irdeleyen bir başka kişi ise "Baba" tipidir ("Baba", çevresiyle ilişkileri ve düşüncelerine önem verilen bir kişi olması nedeniyle adından çok lakabıyla anılan bir kişidir.). "Baba", her şeyden önce Türk aydınının korkak olduğunu, bunun da sırtını halka dayayamamaktan kaynaklandığını söyler. Ardından aydın-halk arası kopukluğun kökenini on üçüncü yüzyılda arar. "Baba"ya göre, Türk aydını on üçüncü yüzyılda halktan kopmuştur:

"İşin acı yanı, ileri aydın da kopuk bugün halktan. Yalnız devlet yasakları, düzenin baskısı ayırmıyor bizi halkımızdan, yapımızla da ayırıyor; duygumuzla, düşüncemizle, inançlarımızla, belki en önemlisi de dilimizle ayırıyor. 700 yıldır ayırıyor. Ülkücü, eylemci, halkçı aydının en yüce örneğini vermiş Türk halkı. Türkmen hocasını, Yunus Emre'yi çıkarmış. En soyut kavramları, düşünceyi nasıl iletmiş halka!..Ne inançtır, ne güvençtir o, halkın diline, anlama, kavrama yeteneğine!...bugün, yüzlerce yıl sonra, onun bıraktığı, başlattığı yerden yola çıkacağız yeniden. Arada tükenip giden yüzlerce yılı düşünün." (423).

"Baba"nın aydın-halk kopuşunu on üçüncü yüzyıla götürmesi, bu yüzyıldan itibaren Türkçe'nin Arapça ve Farsça'nın etkisinde kalmaya başlamasındandır. "Baba" eleştirilerini, dilden hareketle Osmanlı sarayına yöneltir. Ona göre Osmanlı, ilkel toplumsal yaşantı ile İslamlığı uyuşturan yığınlardan, Asya'dan gelen Türk halk yığınlarından kısa bir sürede koparak "Arapçalı, Farsçalı, ayrıcalıklı" bir saray

kurmuştur. Dirlik düzen bozulmaya başlayınca, Osmanlı aydını (“Baba”, burada aydını tefeci-bezirgân toplumunun Osmanlı aydını sözleriyle tanımlar.) halka öylesine yabancılaşmıştır ki sonunda bu yığına düşman olmuş; bununla da yetinmeyip onu ezmiş, sömürmüştür. Halk, aydınına küsmüş, içe kapalı bir yaşama yönelmiştir. “Baba” Osmanlı aydınından geriye kalanları sorgularken şöyle der:

“Bir gereksinmenin zorunlu kıldığı mimarlık yapıtlarını çıkarın; bilim, düşünce, sanat, edebiyat, dil olarak yararlı ne kalmıştır bu altı-yedi yüzyıllık Osmanlı aydınından? Bugün Baki, Nefi, Naili mi yakındır bize? Yunus, Pir Sultan, Karacaoğlan mı?...Hangisinde bütünleşiriz halkımızla? Birincileri bugün aydınımız da anlamıyor. En ateşli savunucuları bile nereye koyacaklarını bilmiyorlar bunları. Ölmüş...Halkla yaşamamış ki. Hangisinden güç alırız? Bir düzyazımız yoksa, Osmanlı’dan yoktur. Aşıkpaşazade, Mercimek Ahmet, Osmanlı’nın başlarındadır ancak. Sonra?...Çürümüşüz Osmanlı’ya baktıkça. Osmanlı’da sınıf yok ha?...” (424)

“Baba”, Osmanlı aydını kadar Cumhuriyet Dönemi aydınına da eleştirir. Hatta bu dönemin aydınları ile halk arasında önceki yüzyıllara göre daha büyük bir uçurum olduğu görüşündedir. “Atatürk’çü aydınlarımız” sözcükleriyle tanımladığı aydınların gerçek anlamda bir devrim yapamadıkları, halkla ele ele verip halkı özgürlüğüne kavuşturamadıkları düşüncesindedir. Ona göre aydınlar, ülkede köksüz, temelsiz, bir başlarındadırlar. Düzene başkaldıracak durumda değildirler. Çünkü düzene başkaldıran kişi, başı sıkıştığında saklanmak, güçlenmek için halka sığınır. Oysa Türk aydınına sığınacağı bir halk yoktur ve Türk aydını, tefeci-bezirgân, finans-kapital kılıcının gölgesinde yaşamak zorundadır. Özgür aydının tek sığınağı korkudur (425).

Bir Gün Tek Başına’da aydın- halk uyumsuzluğunun yanı sıra üniversite gençliği ve Günsel tipinden hareketle devrimci gençlerin bir profili çizilir. Yazarın devrimci genç kızlara yaklaşımı ironiktir. Günsel ile Kenan arasında geçen bir konuşma sırasında Günsel, öz eleştiri yapıp yine aydın hastalığımızı tuttu dedikten sonra konuşmasını “Ağabeyim bu konuda da haklı mı ne? Dedi. Akli başında arkadaşları vardı, bilinçli kızlar. ‘Onlarla evlen,’ dediler kaç kez. ‘Tanrı esirgesin,’ dedi. ‘Onlarla hükümet baş edemiyor, ben ne halt ederim?...” sözleriyle sürdürür (129)

Bir Gün Tek Başına’da değinilen aydın-halk kopukluğu meselesi *İzmir’in İçinde* adlı romanda da gündeme getirilir. Ancak yazar, bu konuyu ayrıntılı olarak tartışmaz. Gülseren, Emre ve sosyalist bir genç olan Cahit Demiroğlu, 5 Mayıs günü Kızılay’da üniversite öğrencilerinin çıkardıkları olaylardan söz ederken Cahit, “Öğrenciler, Menderes’in yakasına dek sarıldılar...Bundan öte nereye gidebilirler ki? İhtilâl çıkarmazlar herhâlde... Söz gelişi ihtilâl çıkarabilseler, halkı karşılarında bulurlar. Halksız da ihtilâl olmaz...Dayanacak güç gerek.” (324) der. Bu görüşün ardından Gülseren öğrenciler ile aydınların neden halkı kazanamadığı sorusunu yöneltir. Bu soruya Cahit, bunun ayaküstü konuşulabilecek basit bir konu olmadığını söyleyerek yanıt vermez. Romanda yazarın aydın-halk kopukluğundan öte 27 Mayıs’ı hazırlayan ortamı yansıtip siyasal açmazda bir çözüm arayışı olarak ihtilâli teklif etmesi görülür. Aydın ve ülkesini seven bir genç tipi olarak okuyucu karşısına çıkan Cahit Demiroğlu, ülkenin kurtuluşuna aydın-halk uyumu açısından değil, ordu-halk birlikteliği noktasından bakar. Ona göre halk, Demokratçı ve Halkçı olarak ikiye ayrılmıştır. Bu koşullarda hükümeti devirmek için yapılacak bir müdahalede ordu yalnız kalacaktır. Bu nedenle de ordu müdahale için beklemeli ve halkın desteğini sağladığında bunu gerçekleştirmelidir (232). Cahit, İstanbul Üniversitesinde yaşanan olaylardan öfke ile söz ederken onu dinleyen doktor arkadaşı itidalli olmayı önerir ve ardından ordunun yönetime el koyması durumunda ne olacağı sorusunu sorar. Sorusuna yanıt, Emre’den gelir. Emre babasının bu konudaki düşüncelerini aktarırken bu soruya da yanıt vermiş olur. Albay Tınaztepe’ye göre ordu, gençleri kurtardığı gibi hükümete de el koyacak hatta onları perişan edecek, halkı kurtaracak güce sahiptir. Ancak koşullar 1922 ile aynı değildir ve halk ihtilâl yapılması hâlinde orduya karşı çıkabilir (304).

İzmir'in İçinde adlı romanda ülkeyi 27 Mayıs'a götüren nedenler yansıtılırken bir yandan da ihtilâlin mevcut siyasal düzende kaçınılmaz son olduğu görüşünün altı çizilir. Roman boyunca ordunun yönetime müdahalesinin zorunlu hâle geldiği tezi işlenir ve bu olay gerçekleşikten sonra yaşananlar da ayrıntılı biçimde anlatılır. Oysa *Bir Gün Tek Başına*'da ihtilâl, bir çıkış yolu olarak teklif edilmez hatta 27 Mayıs tarihi ve sonrası gündeme getirilmez. Bu anlamda her iki roman arasında belirgin bir fark vardır.

İhtilâl Öncesi Güvenlik Güçlerinin Durumu ve Öğrenci Olayları

Bir Gün Tek Başına'da romanın kurgusu içinde ihtilâlin yer almadığı, yazarın da darbeyi bir çıkış yolu olarak sunmadığı göz önüne alındığında konuya asker açısından yaklaşımın yer almayışını doğal karşılamak gerekir. Romanda askerlerin hükümetin politikaları ve ülkenin gidişatı karşısındaki düşünceleri her hangi bir şekilde dile getirilmez. Bu konu yazarın gündeminde değildir. Ancak romanda Menderes Hükümeti'nin üniversitede çıkan olaylar karşısındaki sert tavrı dile getirilirken polislin öğrencinin karşısında, askerin ise öğrenciden yana bir tutum izlediğine değinilir. Çıkan olaylar sırasında polislerin öğrencilere kötü muamelede bulunup hatta silahla karşılık verdiğinden (481) askerlerin ise şiddet uygulamadan ama zorla onları kışlaya götürüp sonra da serbest bırakmalarından söz edilir (579-580).

Bir Gün Tek Başına'da ülkenin içinde bulunduğu durum karşısında asıl suçlunun kim olduğu sorusu tartışılır. İçinde bulunulan durumun, yaşanan kaostun aslında bir oyun olduğu, birilerinin öğrencileri, aydınları bilinçli olarak bu oyuna sürüklediği anlayışı hâkimdir. Üniversitede çıkan olaylar sırasında Günsel, bir yandan bildiri dağıtırken öte yandan Kenan'ın söylediği şu sözleri "Sesimizi onlara1 duyurma çabasındayız şimdi de... Yoksa onlar mı sürüklüyor bizi bu oyuna? Katiller!.. Kim gerçek katiller? At şunları kafandan... Kavgaya girmişsin, yararı var mı içini bulandırmanın? Niye karşı çıkıyor bu adam bana? Karşı çıktığı yok. Doğru yolu bulmaya çalışıyor. Doğru yol kavga yolu! Nerededir ki şimdi o?..." düşünür (615).

Günsel ve arkadaşları aracılığıyla üniversite gençliğinin o günkü durumu, olaylar karşısındaki tutumu uzun uzadıya irdelenir.

İzmir'in İçinde adlı romanda öğrenci olayları sadece gazete haberleri ile sınırlı kalır ve üniversite gençliği toplumun huzursuz olan bir kesimi olmaktan öte bir görünüm sergilemez. Buna karşın askerlerin siyasal karışıklık karşısındaki tutumu ağırlıklı olarak ele alınır. Bu romanda emekli Albay Nazif Tınaztepe ve damadı Yarbay Sabri Tezer ile bir yandan askerlerin mevcut siyasal düzene bakış açısı verilip ihtilâlin gerekliliğinin altı çizilirken, bir yandan da ihtilâl hazırlıklarının nasıl yapıldığına ilişkin bilgiler verilir. Yalnızca hazırlıklar değil, ihtilâlin gerçekleştiği gün de ayrıntılı biçimde (sözgelimi Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetimi ele aldığı haberini Ankara radyosunun İstanbul radyosundan sonra vermesi; Celal Bayar'ın Uluç Paşa, Muhafız Alay Komutanı Albay Osman Köksal ve Albay Sami Küçük tarafından tutuklanıp saat altıyı on geçe Harp Okulundaki bir odaya kapatılması gibi olaylar) anlatılır (370-374). Ayrıca ihtilâl sonrasında yaşanan on beş günün nasıl büyük heyecanla, mitinglerle, fener olayları düzenlenip marşlar söylenilerek geçtiğinden söz edilir (377-378).

Dönemin Siyasetçilerine Eleştirel Yaklaşım

İhtilâl ve bu önemli siyasal olguyu hazırlayan nedenler kadar, bu sahnenin içinde yer alanlar da her iki romanda eleştirilmiştir. İsmet İnönü'nün ihtilâl öncesi olaylar karşısındaki tutumunun eleştirisi, *Bir Gün Tek Başına*'da daha yoğundur. Ama aynı oranda İsmet İnönü'yü destekleyen bir bakış açısı da vardır. Bu anlamda romanda bir dengeden söz edilebilir. Günsel'in emekli öğretmen olan teyzesi Nahide Hanım gibi bazı roman kişileri İnönü hayranıdır (186), Rasim gibi Menderes yanlısı olanlar da vardır (76). İşçilerin içinde de Demokrat Parti'yi savunanlar olduğu gibi Cumhuriyet Halk Partisi'nin yandaşları da bulunmaktadır. Romanda İsmet İnönü'nün, daha çok yanlış politikaları yüzünden DP'nin

güçlenip halkın oyunu almasına yol açmak noktasında “Allah belasını versin o muhalefetin, dedi. İktidardayken öyle pislettiler ki ülkeyi şimdi kendileri de geberip gidecek o pisiğin içinde...” sözleriyle eleştirildiği görülür (211). Bu sözlerle İnönü’ye, iktidarda olduğu dönemde sendikaları kapatmasından hareketle demokrasiyi ortadan kaldırıp milleti sessiz yığınlar hâline getirdiği eleştirisi yapılır. Bu eleştiriyi getirenler bir grup işçidir. Bu işçilere göre İnönü’nün yurt gezileri sırasından halktan kötü muameleme görmesi bu nedenle doğaldır. Halkın Demokrat Partili olması da İnönü’nün kötü politikaları ve halka yaptığı baskının sonucudur. Halka karşı bir kızgınlık yoktur, bu işçilerde. Hatta Menderes’i destekledikleri için halka hak da verirler. Çünkü halk başka bir yol bilmemektedir (210-211). İşçilerin İnönü’ye karşı, Nahide Hanımın ise hayran olması yazarın, toplum içindeki kutuplaşmayı –ama bu kutuplaşmada dengenin olmadığı, işçi kanadı açısından ağırlığın Menderes’e kaydığı anlayışıyla- gözler önüne serme telaşının bir göstergesidir.

Romanda işçilerin önemli temsilcilerinden olan Hasan, Nahide Hanımın katıldığı ve polis tarafından basılan CHP kongresinde çıkan olayları dinledikten sonra teyzesine, “Ne geldiyse Paşa yüzünden geldi başımıza. Ne işin vardı CHP’lilerin kongresinde?” der (254). Demokrat Parti’nin iktidar olmasından bir bakıma İsmet İnönü’yü sorumlu tutan bir yaklaşım söz konusudur. Ayrıca işçilerin bakış açısından İnönü ve Menderes’in bir karşılaştırması yapılır. Bir grup işçi, İnönü’den yana olurken diğer grup Menderes’i ve politikalarını savunur. İnönü’yü savunan işçi, bu devlet adamının özellikle Kurtuluş Savaşı sırasında gösterdiği başarıdan hareket eder. Menderes’i savunan işçi ise kendi babasının, amcasının da Kurtuluş Savaşı sırasında düşmanla savaştığı gerçeğine değinerek, Menderes’in ülkeye ekonomik anlamda bir rahatlama, bir bereket getirdiği savunusunu yapar. Buna karşılık, İnönü’yü savunan işçi, insanların Demokrat Parti iktidarı ile açlık ve yoksulluk çekmeye başladığını ileri sürer. Sonuçta bu iddialaşmalar, iki işçinin birbirine küfürlü sözler söylemesine kadar varır (290-291). Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi’nin bir kıyaslaması da yapılır. Bir grup işçi ile konuşan Kenan, işçilere birilerinin onları Demokratçı, Halkçı gibi bir ayrıma sürüklediği; bunun ise bir oyun olduğu; halk kutuplara ayrılıp birbiriyle kavga ederken bu oyunu hazırlayanların yolsuzluk yaptıkları uyarısında bulunur. Kenan’ın bu uyarısı üzerine bir işçi,

“Toğru teyisun da ağpiyçuğum, dedi. Hirsizluk pizum milletun tamarine işlemiş... Toğruluk yaramayı...Halk Partisu tevrunda taha çoğidu hirsizluk...Şimdi çalmasa da çaldi teyiler...”

der (292). İşçilerin kutuplara ayrılmak yerine birlik ve beraberlik içinde olmaları gerektiği görüşü, romanda hakim unsurlardan birini oluşturur.

Halkı Demokratlara iten nedenin İnönü’nün kötü yönetimi olduğu anlayışı *İzmir’in İçinde* adlı romanda da vardır. Emekli bir asker olmasına karşın, Albay Tınaztepe de İnönü’yü eleştirenlerdendir. Albay Tınaztepe’ye göre Atatürk’ün Cumhuriyeti kurarken bir kadrosu yoktu. Çünkü yıkılan Osmanlı Devletinin içinden cumhuriyetçi bir kadro yetişmemiştir. Cumhuriyet’in ilanından Atatürk’ün ölümüne kadar geçen süre de bir Cumhuriyet kadrosu yetiştirmek için yetersizdir. Atatürk’ün yetiştirmek üzere temelini attığı genç kadroyu da onun ölümünden sonra İsmet İnönü, harcamıştır. Ülkeyi bu günlere getiren de bu kadroların harcanmış olmasıdır. Albay, İnönü’nün Kurtuluş Savaşı içindeki, Lozan Antlaşması sırasındaki tarihsel kişiliğini sevdiğini ve saydığını söyler. Ancak İsmet Paşa’nın politik kişiliğinden hoşnut olmadığını “Ne var ki, bugün, kişiliği olmayan politikacı müsveddeleriyle sen, ben kavgasına düşmesini yüreğim kaldırmıyorum. Bu hâle gelmesi, tek başına Mustafa Kemal gibi kadro olmak hevesindedir sanıyorum. Oysa İsmet Paşa, Mustafa Kemal niteliğinde, onun yeteneğinde bir kişiliğe sahip değildir. Tarihsel kişiliğine, kafasına taş attığı için ona öfkeleniyorum.” sözleriyle ifade eder (204).

Avukat Suphi Bey ile Hasip Bey, Emre’ye Ankara’dan kötü haberler geldiğini, bazı gazetecilerin tutuklanacağına dair söylentiler olduğunu söylerler. Suphi Bey, “Damadı Hazreti Şehriyari’nin damı boyladığını biliyorsun...” (163) der. Damadı Hazreti Şehriyari diye alaycı bir dille söz ettiği kişi, İsmet

İnönü'nün damadı Metin Toker'dir. Bu alaycı üslup karşısında Emre, Suphi Beyin Menderes'e karşı olmasını anladığını ama İsmet Paşa'ya da karşı olmasına anlam veremediğini söyler. Emre'nin bu konuda Suphi beyden aldığı yanıt ilginçtir:

“Biz, oğlum, anadan doğma toptan muhalifiz. Ama anarşist değiliz. Şimdilik tiyatrodan Otello'yu seyrederek gibiyim: Tut ki İsmet Paşa, Otello, karşısındakiler de Yago. Durmadan onu, kuruyorlar. Ama bana kalırsa, Paşa'nın Otello gibi ne sarası tutar, ne öfkeden eli ayağı titrer. Bak yalnız bir şey olabilir, öfkesi dehşet vericidir Paşamızın. Muhaliflerini boğuyorum sanısıyla, yine ulusu boğmaya kalkabilir Millî Şefliğinde olduğu gibi...”

Bu sözlere karşılık Hasip Bey, Menderes ve İnönü için *“Biri Komiteci, biri Şef, iki cambaz bir ipte, demokrasicilik oynuyorlar...”* der (163). *İzmir'in İçinde*'de roman kişilerinin (Ahter Hanım dışında) tam olarak iktidarın ya da muhalefetin yanında yer aldıkları görülmez. İş çevrelerini temsil eden Koryürekler her ne kadar DP'ye maddi yardım sağlayıp işlerini istedikleri gibi yapabilseler de Menderes'ten ve hükümetinden memnun değillerdir. Aydın kimlikleriyle ön plana çıkan Avukat Suphi Bey ile memur Hasip Bey, hem iktidardan hem muhalefetten şikâyetçilerdir. Kurtuluş Savaşı'nda bizzat düşmanla süngü süngüye mücadele etmiş bir asker olan Albay Tınaztepe ülkenin durumuna üzülmede ve hatta ordunun bu gidişe müdahalesini istemektedir. Hiç kimse DP'ye alternatif olarak CHP'yi görmez. Toplumun her kesimi siyaset arenasındaki tüm siyasetçilerden bezmiştir.

Menderes ve Demokrat Parti'ye her iki romanda da çok sayıda eleştiri yapılır. *Bir Gün Tek Başına*'da Adnan Menderes'in yurt gezilerinden birinde yaptığı konuşmada söylediği *“Hesap vermeye hazırız,”* şeklindeki sözleri onun kendine duyduğu güvenin ve karşısında bu hesabı alacak kimsenin olmadığına inancının bir göstergesi olarak kabul edilir (115). Menderes'in bu, kimseyi dikkate almayan tavrı *İzmir'in İçinde*'de gündeme getirilir. Menderes'in hâkimler ve savcılardan sonra üniversiteleri de karşısına aldığı, birkaç gazete dışında basın desteğini yitirdiği eleştirisi üzerine Hidayet Koryürek, onun aydınları umursamadığını, arkasındaki halk desteğine güvendiğini ve aday listesine “odun” yazsam onu bile milletvekili çıkarırım dediğini hatırlatır. Bu hatırlatma karşısında Hidayet Koryürek'e Albay Tınaztepe, Atatürk'ün görüş ve isteği doğrultusunda ordunun siyasetten uzak kaldığını ama bütün yanlışlarına rağmen Garp Cephesi Kumandanı İsmet İnönü'yü yalnız bırakmayacağını, onu bir kenara itse bile Menderes'in istediği takdirde orduyu yedek subaylara yönetebileceği yolundaki sözlerine tepkisiz kalmayacağını söyler. Ayrıca Albay, üst kademedeki subayların Menderes'ten yana oldukları şeklindeki uyarıya da *“1909'un 31 Mart'ında, üst kattaki komutanlar, Padişah Hamit'in yanındaydı. Hareket Ordusu, Trakya'dan İstanbul'a geldi binbaşılardan komutasında...1919'da komutanları yine padişahın yanındaydı; ordu bu kez, Anadolu'dan geldi İstanbul'a...Şu 1960 yılının günlerinden birinde, bakarsınız ordu, bir yerden çıkar gelir Ankara'ya ...”* sözleriyle karşılık verir.

Albay Tınaztepe'ye göre, Menderes'i bu badireye sürükleyen, onu cesaretlendiren, memleketin değer yargılarını alt üst eden, ekonomik açıdan çökmesine yol açan Celal Bayar'dır. Menderes istifa etmek istese de İsmet Paşa'ya karşı aşağılık duygusu içinde olan Celal Bayar, onun yakasını bırakmayacaktır (208). Albay Tınaztepe eleştirilerini, DP ve uygulamalarından çok, partiyi ve başbakanı bu serüvene götürdüğünü düşündüğü Celal Bayar'a yöneltir. Celal Bayar'ın Atatürk'ün ölümünden onca yıl sonra bile “Ben Komitacı Celâl'im” sözlerini söyleyebilmesini eleştirir. Albay Tınaztepe, Celal Bayar'ın gerçek kişiliğini Atatürk'ten nasıl saklayabildiğine, onun başbakanı olacak kadar Atatürk'te nasıl güven duygusu yarattığına şaşırıldığını belirtir. Albay'a göre Celal Bayar ile orduyu, üniversiteyi, hakim ve savcılarını hiçe sayan Menderes'i o gün için istifa kurtarır. Ancak bu kişiler tarih önünde suçludurlar ve kurtulamazlar (211). Çünkü Menderes ve Celal Bayar, Kore'ye gönderdikleri tugayın ve Kunuri'de şehit düşen askerlerin hesabını veremeyeceklerdir. Kore'ye asker göndermek için Menderes ve DP hükümeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayını almak gereğini bile duymamışlardır (216). Albay'a göre ordular, ulusun temsilcisi hükümetlerin emrindedir ve verilen görevi yapmak zorundadır. Yapılan işin sorumluluğu askerlerin değil, hükümetlerindir. Tarihe karşı da hükümetler sorumludur. Yalnız askerlikte bir kural vardır. O da verilen emri koşulsuz olarak yerine getirmek. Eğer emri yanlış ve

haksız bulursan soru sormak hakkındır ama aradan belli bir zaman geçtikten sonra. Menderes'e de bu işin hesabı hem tarih hem de ordu tarafından sorulacaktır (217). Bu görüşler ışığında denilebilir ki, Albay Tınaztepe'ye göre 27 Mayıs İhtilâli'nin en önemli gerekçelerinden biri, Meclisin onayı alınmadan ve ortada savaşmak için bir neden yokken Kore'ye bir Türk Tugayı'nın gönderilmesi ve orada çok sayıda askerin şehit verilmesidir.

Albay Tınaztepe'ye göre Menderes'in bir başka hatası ise halkın ezilmişliğini istismar etmesi, sömürmesi ve sonunda Demokratlar ve Halkçılar şeklinde halkı ikiye bölmesidir. Bu noktada Albay, İnönü'yü de eleştirmekten geri durmaz. Ona göre Osmanlı'dan beri bürokratlar ve onların emrindeki memurlar halkı ezmiştir. Atatürk, elinden geldiğince halka yaklaşmış, birlik ve beraberliği sağlamıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra "Osmanlı yöneticiliği" diye adlandırdığı bürokratların halkı ezmeye yönelik tutumu yeniden ortaya çıkmış, "Köylü milletin efendisidir!" gibi sloganlar alaya alınmıştır, bu durumun da sorumlusu İsmet Paşa'dır (219).

Genel olarak her iki romanda roman kişilerinin çoğunun Menderes'e ve hükümetinin yaptığı uygulamalara karşı olması söz konusudur. Ancak yine her iki romanda da illegal işlere yatkın ve bu yolla para kazanmaktan çekinmeyen, ülkesinden çok kendini ve çıkarlarını düşünen bir iki kişi vardır. *Bir Gün Tek Başına*'da bu düşüncede olan kişileri "Rasim", *İzmir'in İçinde*'de ise "Sulhi" tipi simgeler. Oto yedek parçası alım satım işleri ile uğraşan Sulhi, elindeki otomobil parçalarını, lastikleri karaborsa olarak satar. Sulhi, kendisine oto lastiği almak için gelen Uğur ve Emre ile konuşurken, "*Zamandan, fırsatlardan yararlanmasını bilmeli Uğur Beyciğim. Ticaret dediğin budur...Allah hükümetimize zeval vermesin!*" der. Emre'nin bu sözün "Allah milletimize, devletimize zeval vermesin." şeklinde olduğu uyarısı üzerine "*Haklısınız Emre Bey, ne var ki sözün o biçimi yanlıştır: Millete, devlete pek kolay kolay bir şeycikler olmaz da hükümetler çok çabuk zeval bulur...E, şimdilik biz bu hükümetten memnun olduğumuza göre...*" yorumunu yapar (191). Benzer bir bakış açısı da Hamdi Koryürek'ten gelir. Kendisinden borç istemeye gelen bir iş adamı arkadaşından Hamdi Bey alayla söz eder. Hamdi Bey'e göre Menderes gibi bir başbakanın "devri saltanatında" ithalatçı olup iflas etmek, beceriksizliktir (195).

Her iki romanda da Adnan Menderes aldığı kararlar, yaşam tarzı ve çevresiyle ülkeyi bir çıkmaza sürükleyen kişi, 27 Mayıs İhtilâli'nin merkezindeki adamdır. Edebiyatımızda Adnan Menderes'i, Demokrat Parti'nin politikalarını veya 27 Mayıs İhtilâli'ni konu edinen romanların yanı sıra başka edebî türlerde kaleme alınmış birçok eser görmek mümkündür. Bu eserlerde kimi zaman *Bir Gün Tek Başına* ile *İzmir'in İçinde* adlı romanlardakine benzer değerlendirmelere rastlanabilmekte, kimi zaman ise Adnan Menderes'e ve DP İktidarına yöneltilen eleştirilerin yanlı, haksız ve yersiz olduğu şeklinde görüşlerle karşılaşabilmektedir.³ Yazarlarının dünya görüşleri çerçevesinde şekillenen bu eserler, yakın tarihimizin bu önemli siyasal olayını farklı bakış açılarıyla değerlendirmektedir.

Sonuç olarak, *Bir Gün Tek Başına*'da ülkenin içinde bulunduğu durum bir oyun olarak nitelenir ve bu oyuna insanları kimlerin sürüklediği sorusu gündeme getirilir (615), bu önemli olaya yazarın destek vermediği, halk desteğinden yoksun bir hareket olarak değerlendirdiği görülür. Yazar, ihtilâlle birlikte yaşanan olaylara yer vermez ve 27 Mayıs'ın panoramasını çizmez. Vedat Türkali, 27 Mayıs'ı hazırlayan siyasal ortama üniversite gençliği kanadından bakar. Bu bakışı sağlamak için de hayatla ve kendisiyle barışık olmayan mutsuz ve içinde yaşadığı toplum kadar huzursuz olan Kenan'ın karşısına genç, güçlü ve atak bir üniversite öğrencisi Günsel'i çıkarır. Bu iki zıt karakterli kişinin aşkı üniversite gençliğinin ve yine Günsel'in yakın çevresi olması nedeniyle de işçilerin siyasal durum karşısındaki duruşunu ortaya koymada bir araç işlevi görür.

Samim Kocagöz ise 27 Mayıs olayını Kurtuluş Savaşı ile ilişkilendirerek, 4 vatan topraklarının kolay kazanılmadığı, bu nedenle ülkeyi kaosa sürükleyecek adımların yanlış olduğu ve bu adımları atanların başına gelecekler noktasından hareketle romanına yön verir. Vedat Türkali'nin aksine Samim Kocagöz'e göre 27 Mayıs birilerinin hazırladığı bir oyun değil, günün siyasal koşullarının doğurduğu bir zorunluluktur.

Kaynakça

Ağaoğlu, Samet (1993). **Siyasî Günlük –Demokrat Parti'nin Kuruluşu**, İletişim Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1993.

Ağaoğlu, Samet (2004). **Arkadaşım Menderes- İpin Gölgesindeki Günler**, (Yayına Haz. Cemil Koçak) Alkım Yayınevi, 1. Basım, İstanbul.

İlhan, Attila (1996). **Hangi Sol**, Bilgi Yayınevi, 4. Basım, İstanbul.

İlhan, Attila (2000). **Sırtlan Payı**, Bilgi Yayınevi, 4. Basım, İstanbul.

Kocagöz, Samim (2004). **İzmir'in İçinde**, Dünya Kitapları, 3. Basım, İstanbul.

Türkali, Vedat (2003). **Bir Gün Tek Başına**, Gendaş Yayınları, 5. Basım, İstanbul.

TWONOVEL, TWOVIEWS, ONEPOLITICALEVENT:

27 MAYCOUPINTHENOVELSTITLED

'ALONE, ONEDAY' AND'INSIDEİZMIR'

TülinARSEVEN*

Abstract

Two Novels, Two Views, One Political Event: 27 May coup in the novels titled Bir Gn Tek Başına (Alone, One Day) and İzmır'in İçinde (Inside İzmır). Fictitious world of the novel contains traces from the real world; nevertheless it has a unique new design. Many past social and political events in real world might form the subject of the novel. Sometimes, more than one novelist may deal with the same subject. The aspects each novelist mentions and brings into the light on a given subject vary in line with many reasons like his/her perception of life, his/her vision of life etc. 27 May coup, being one of the important events deeply affecting Turkish political life of our recent history, was taken in hand by many authors. Vedat Türkali and Samim Kocagoz are only two of those authors. In this study, the novels titled Bir Gn Tek Başına and İzmır'in İçinde were chosen, because both are about the subject of 27 May coup and were written approximately at the same dates.

Key Words: 27 May, Vedat Türkali, Samim Karagz, novel